

**«ТАРАС ШЕВЧЕНКО» (1926) – ФЛАГМАН ОДЕСЬКОЇ
КІНОФАБРИКИ (ДО 100-РІЧЧЯ ФІЛЬМУ
«ТАРАС ШЕВЧЕНКО»)**

Миславський В. Н.

*доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри кінотелережисури та сценарної майстерності
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

Фільм «Тарас Шевченко» (1926) було створено до 112-річчя від дня народження поета. Це був перший масштабний проєкт українського кіно. Робота над фільмом збіглася із завершенням періоду відновлення народного господарства країни та стала для молодії української кінематографії серйозним іспитом на художню та виробничу зрілість. Картина вийшла у двох серіях (17 частин) та стала значною подією у політичному та культурному житті України.

До постановки фільму Всеукраїнське фото-кіно управління (ВУФКУ) готувалося ще з 1924 року. Довго підшукували відповідний сценарій. Нарешті, було прийнято кіносценарій Миколи Панченка, який зібрав всілякі матеріали і написав колосальну кіноепопею, де було відбито і життя Шевченка, і його твори, і його час. ВУФКУ через брак коштів не могло здійснювати постановку більше ніж у дві серії. І тому Панченку довелося скорочувати свою грандіозну епопею, після чого вона майже повністю втратила свій первісний задум.

За відомостями київського «Торгово-промислового Бюлетеня», фільм «Тарас Шевченко», зйомки якого тривали впродовж року, обійшовся в 375 000 карбованців. [2. с. 25] Створення фільму про життя і творчість Шевченка дало поштовх початку виробництва картин на українські теми і мало велике політичне значення.

Найкращі творчі сили українського кіно та театру були залучені до створення фільму. Ставив фільм найдосвідченіший режисер Одеської кінофабрики Петро Чардинін. Але його мало цікавили проблеми української національної своєрідності, хоча частина його картин була присвячена українській тематиці. На думку критиків у творчості Чардиніна залишався носієм старих комерційних традицій. Багато його картини мали значний касовий успіх, але цей успіх був обумовлений не глибиною ідейного і життєвого змісту і не художніми перевагами його картин, а цікавістю інтриги.

Знімав фільм один із найвідоміших вітчизняних операторів Борис Завелев. Для роботи над фільмом запросили одного із засновників Української Академії мистецтв, професора Василя Кричевського. Ретельно був підібраний і акторський склад: Амвросій Бучма, Іван Замичковський, Іван Худолєєв, Микола Панов, Наталія Ужвій, Юрій Шумський, Іван Капралов, Матвій Ляров, Г. Добровольський, А. Мальський та інші.

Сценарій відтворював основні віхи життєвого шляху Тараса Шевченка від його дитячих років та закінчуючи його смертю та похованням на березі Дніпра. В дію вводилися також порівняно великі епізоди з окремих поетичних творів Шевченка, наприклад, військові дії на Кавказі (за поемою «Кавказ»), уривки з віршів, які виконували функції не лише написів-зв'язку між епізодами, а й як драматургічні важелі дії.

На відміну від багатьох тогочасних кіно постановок робота над фільмом відрізнялася ретельністю підготовки всіх його компонентів. Прагнучи допомогти авторам у забезпеченні достовірного відтворення епохи, побуту, аж до окремих речей і деталей, які оточували поета у повсякденному житті, Київський музей ім. Шевченка та Одеський музей Академії наук надали для зйомок низку справжніх історичних експонатів – меблі, домашнє начиння та ін.

Велику та кропітку роботу зробив художник Кричевський. Це був високоосвічений фахівець, чудовий знавець українського мистецтва та культури. Для досягнення достовірності Кричевський працював у музеях, архівах, бібліотеках, оглядав приватні колекції. Крім малюнків Шевченка етнографічного характеру, Кричевський досліджував картини, малюнки та фотографії, для створення костюмів вивчав журнали мод шевченківського часу [1, с. 14]

На зразки, що зберігалися в етнографічному музеї Академії наук, було виготовлено чумацькі вози. У Києво-Печерській лаврі виявили справжню старовинну попівську бричку, у Броварах – диліжанс 1840-х років. Зі справжніх кайданів скопіювали «екіпірування» для рекрутів. Навіть грошові асигнації, що фігурують в епізодах аукціону, організованого Брюлловим, вручення хабара за рекрута та ін. були спеціально надруковані друкарським способом зі справжніх грошових знаків зразка 1819 та 1838 років. Справжньою була і «Відпускна грамота» [1, с. 13].

Не менш докладно підбиралися й об'єкти для натурних зйомок. Сільські сцени фіксувалися на батьківщині Шевченка – у селі Кирилівці, а також у селі Верховні Київщини, де добре зберігся колорит старого українського села. Там було реставровано поміщицький будинок, збудований ще наприкінці XVIII століття. У точній відповідності до виявлених фотографій, неподалік Києва була відтворена могила поета.

Високою чіткістю відрізнялася організація знімального процесу. Мабуть, вперше у практиці тогочасного кіновиробництва під час

постановки фільму застосовувалася комплексно-послідовна підготовка об'єктів та паралельні зйомки силами кількох груп. Наприклад, одночасно з роботою на Кавказі, розгорнулася підготовка до зйомки на Київщині, паралельно зі зйомками у Москві йшла робота на Волзі (в районі Нижнього Новгорода) тощо.

З величезної кількості відзнятого матеріалу П. Чардинін змонтував двосерійний фільм «Тарас Шевченко» та дитячу картину «Маленький Тарас». Перед виходом фільму в прокат його назвали «український Нібелунги» та прогнозували, що він має зайняти гідне місце у радянській кінопромисловості [3, с. 30–31].

В УРСР фільм був прийнятий неоднозначно. Основна критика зводилася до того, що режисер не зміг впоратися з величезною кількістю матеріалу, лаяли фільм за затягнутість, поганий монтаж тощо. Але практично всі українські рецензенти відзначали чудову гру А. Бучми, історичну достовірність інвентарю, одягу, декорацій та важливість обраної теми [4, с. 15].

У журналі «Кіно» наведено цікаві кореспонденції – відгуки про політичний резонанс, викликаний фільмом «Тарас Шевченко» за кордоном. У пресі також повідомлялося, що газети отримали численні листи-відгуки з Торонто та Нью-Йорка, Харбіна, Праги та Львова, Чернівців та Парижа.

У політичних репресивних реаліях 1920-х років різкій критиці зазнали багато українських режисерів та їх фільмів. Подібної долі не уникнув і фільм «Тарас Шевченко», який, безумовно, не є шедевром. Однак він відіграв важливу роль для української кінематографії, і дав поштовх появи справжніх українських шедеврів – фільмів Олександра Довженка «Звенигора», «Арсенал» та «Земля».

Література:

1. Кричевський В. Робота над фільмом «Тарас Шевченко». *Кіно*. 1926. № 12. С. 13–14.
2. Миславський В.Н. Історія українського кіно 1896–1930: факти і документи. Т. 2. Харків: Дім реклами. 2018. С. 25.
3. Тарас Шевченко. *Зоря*. 1926. № 20. С. 30–31.
4. Тарас Шевченко. *Театр –музика –кіно*. 1926. № 49. С. 15.